

SAKÁLY SÁNDOR

EGY KATONAI ATTASÉ FELMENTÉSE ÉS NYUGÁLLOMÁNYBA HELYEZÉSE 1941-BEN

Az 1941. február 10-én megjelent Honvédségi Közlöny (Személyes ügyek)¹ 77. oldalán olvasható államfői döntés nyomán Aday János alezredest² 1941.március 1-jével nyugállományba helyezték. Választott lakhelye: Budapest.³

A magyar királyi honvédség tisztikara tagjai többsége előtt nem volt ismeretlen a nyugállományba helyezett alezredes, aki 1939. május 1-je és 1941. február 15-e között szófia székhellyel szófiai és ankarai magyar katonai attasé volt. A nyugállományba helyezett törzstiszt ígéretes pályafutás előtt állt. 1938. május 1-jével vezérkari szolgálatot teljesítő alezredessé⁴ nevezték ki (rangnap-

¹ *Honvédségi Közlöny* (Személyes ügyek) 1941. 6. szám (1941. febr. 10.) 77.

² Aday (1938-ig Adelmann) János (Temesvár, 1898. ápr. 10 – ?) hivatásos katonatiszt. A Ludovika Akadémia elvégzését (1915 – 1916) követően avatták hadnaggyá és kezdte meg szolgálatát a m. kir. 1. honvéd gyalogezredben. 1924 és 1926 között elvégezte a Hadiakadémiát és rövidesen átkerült a vezérkari szolgálatot teljesítő tisztek állománycsoportjába és különböző vezérkari beosztásokban szolgált. Az 1930-as években a HM VI-2. osztály beosztottja, majd 1936 és 1937 között az Országos Légvédelmi Parancsnokság vezérkari főnöke, melyet követően ismét a HM VI-2., illetve 2. vkf. osztályon beosztott. 1939. máj. 1-jétől 1941. febr. 15-éig szófiai és ankarai katona attasé. Politikai okokból törént nyugállományba helyezése utáni tevékenysége nem ismert. A nyilas-hungarista hatalomátvétel után azonban az 1944. nov. 27-én kelt Nemzetvezetői Elhatározás 1944. okt. 15-ével a tényleges állományba visszahelyezte és 1944. nov. 1-jével (10. rangszám) ezredessé nevezték ki. 1944. dec. 7-én Bécsbe utazott. 1945. máj. 25-ével USA hadifogságba került ahonnan 1945. nov. 22-én Budapestre érkezett. Azon a napon átadták a Katonapolitikai Osztálynak. Rövid ideig lehetett csak ott, mert 1945. dec. 17-én már az 1. honvéd kerületi parancsnokságnál jelentkezett, ahol igazolását kérte. Későbbi életéről annyi ismert, hogy 1948-ban már Párizsban élt és 1956 után a magyar menekültek tolmácsaként is működött a francia hatóságok előtt. Bizonytalan hírek szerint Párizsban hunyt el az 1970-es években. Katonai pályafutására vonatkozóan részletesebben ld. Szakály Sándor, 2003. 20., illetve HL HM Igazoló Bizottság 16.

³ Aday János budapesti lakcíme: Budapest XII. Jagelló út. 7. HL HM Igazoló Bizottság 16.

⁴ A trianoni békediktátum előírásai nem engedélyezték sem a vezérkar létesítését, sem a vezérkari kiképzést. Az ún. „rejtés időszakában” ezért mind a kettő „fedésben” létezett. A vezérkari tiszteket a korábbi vk. (vezérkari) vagy vkt. (vezérkari testületbeli) megkülönböztető jelzés helyett vkszt.-nek (vezérkari szolgálatot teljesítő) jelölték..

ját 1940. szeptember 1-jével 1937. május 1-jére javították), majd alig negyvenegy évesen a szófiai és ankarai katonai attaséi beosztásba került.

De mi lehetett a gyors felmentés és nyugállományba helyezés oka? A választ a kérdésre a most közreadandó korabeli iratból kapjuk meg: politika, pontosabban egy szélsőségesnek tekintett párttal, illetve annak vezetőjével való személyes kapcsolat, melynek beszüntetésére Aday János felszólítás után sem tett eleget, mi több igazoló jelentésben valótlant állított. Ezzel a magyar királyi honvédség tényleges állományú tagjaira vonatkozó szabályokat szegte meg és ez elfogadhatatlan volt az elöljárói számára.

A volt magyar királyi honvédség, illetve „elődje”, a Nemzeti Hadsereg⁵ hivatásos tisztjei és altisztjei (később tiszthelyettesei) számára mindenmű politikai tevékenység a legszigorúbban tiltva volt. Aki ezen tilalmat megszegte kikerült a Nemzeti Hadsereg, illetve a magyar királyi honvédség tényleges állományából. Már a Nemzeti Hadsereg létrejöttét⁶ követően is számos rendelet foglalkozott a tisztikar politizálásával, illetve fellazult fegyelmével. A Nemzeti Hadsereg – majd később a magyar királyi honvédség – vezetői (is) úgy vélték a pártpolitikai tevékenység bomlasztja a tisztikar egységét, lazítja a fegyelmet és megengedhetetlen helyzeteket teremthet.

A Tanácsköztársaság bukását⁷ követően a Budapesten létrejött Friedrich kormány⁸ hadügyminisztere, Schnetzer Ferenc vezérőrnagy⁹ már az 1919. augusztus 9-én keltezett 14416/eln. 5. számú rendeletében foglalkozott a politizálással, illetve annak a tiltásával. Erre vonatkozóan így fogalmazott: „...A katonának nem szabad politizálnia. A hadsereg tényleges tisztjei és katonái nem

⁵ A „Magyar Nemzeti Hadsereg” létrehozásáról a szegedi ellenforradalmi kormány hadügyminiszterének 40/1919. 1. számú hüm. rendelte intézkedett 1919. jún. 6-án. A szervezéssel kapcsolatos rendelet teljes szövegét közli: Csak szolgálati használatra! 57-61. A magyar haderő 1922. jan. 4-éig használta a Nemzeti Hadsereg nevet, mely akkor magyar királyi honvédségre változott.

⁶ 1919. jún. 6.

⁷ 1919. aug. 1. A Kormányzótanács ezen a napon lemondott és Peidl Gyula (Ravasz, 1873. ápr. 4. – Budapest, 1943. jan. 22.) vezetésével létrejött a „központi munkástanács által megbízott kormány”, amely 1919. aug. 6-áig maradt hivatalban.

⁸ Friedrich István (Malacka, 1883. júl. 1. – Vác, 1951. nov. 25.) vezetésével 1919. aug. 7. és 15. között „ideiglenes kormány”, majd 1919. aug. 15. és nov. 24-e között működő kormány miniszterelnöke.

⁹ Schnetzer Ferenc (Baja, 1867. okt. 26. – Budapest, 1944. ápr. 3.) hivatásos katonatiszt, vezérőrnagy (1916. dec. 8.) Mind a két Friedrich-kormányban hadügyminiszter. Miniszteri tisztét tényleges állományú vezérőrnagyként látta el. Az 1920-as években az államfő címzetes altábornagy rendfokozatot adományozott a részére.

léphetnek be politikai pártba és titkos egyesületekbe, ha olyanoknak tagjai, azonnal lépienek ki...¹⁰

A hadügyminiszter rendeletét követően alig két héttel a Nemzeti Hadsereg Fővezérsege is tiszti parancsban foglalkozott a tisztek politizálásával. Horthy Miklós altengernagy,¹¹ a Nemzeti Hadsereg Fővezére által aláírt tisztiparancs 3. pontja így szólt: „Még egyszer szigorúan megtiltom valamennyi tisztnak a politizálást, politikai pártokba való belépést. Aki ezen parancsomnak nem engedelmessé válik, vagy ha egy pártba már belépett volna, abból haladéktalanul nem lép ki, az a törvény teljes szigorának alkalmazása mellett a hadsereg kötelékéből elbocsátatik.”¹²

A politizálással azonban a tisztek egy része bizonyra nem hagyhatott fel, mivel a hadügyminiszter, Schnetzer Ferenc vezérőrnagy 1919. augusztus 30-án újabb rendelet kiadására „kényszerült”, mely rendeletet a budapesti, győri, miskolci és szegedi kerületi parancsnokságok valamint a Magyar Haderők Fővezérlete (Siófok) kapták meg. Ezen hadügyminiszteri rendelet többek között a következőket tartalmazta:

„A folyó évi augusztus 11-én napilapokban, falragaszokon majd a Rendeleti Közlönyileg is közzétett folyó évi 14416/eln. 5. számú rendeletem 1. pontja szerint a tényleges állományú tisztek, tisztjelöltek és hasonállásúak mindennemű politizálását szigorúan betiltom. Tudomásomra jutott, hogy ennek dacára egyes tisztek még mindig részt vesznek politikai mozgalmakban és ily irányú célzattal párhelyiségeket (klubokat) látogatnak.

Az alárendelt pöttesteket, intézeteket és katonai hatóságokat azonnal utasítsa, hogy az alárendelt tisztikart ismételten figyelmeztessék fent hivatkozott rendeletem 1. pontjának szigorú betartására azzal, hogy politizáló tiszteknek az új magyar hadseregben semmi esetben sem lesz helyük.”¹³

A hadügyminiszter által megfogalmazottaknak megfelelően léptett fel a politizálás ellen ismételten Horthy Miklós is. A Nemzeti Hadseregnek Budapestre történő bevonulása előtt kiadott tisztiparancsában az első helyen emel-

¹⁰ *Rendeleti Közlöny a Magyar Hadsereg számára.* 1919. 51. szám (1919. aug. 12.) 191.

¹¹ Vitéz (1920-tól) nagybányai Horthy Miklós (Kenderes, 1868. jún. 18. – Estoril (Portugália), 1957. febr. 9., hivatásos tengerésztiszt, altengernagy. Az Osztrák-Magyar Monarchia haditengerészeti erőinek utolsó parancsnoka. 1919. jún. 5. (más adatok szerint jún. 6.) és júl. 12. között a szegedi ellenforradalmi kormány hadügyminisztere. 1919. júl. 15. és 1920. márc. 1. között a Nemzeti Hadsereg „Fővezére”. 1920. márc. 1. és 1944. okt. 16. között Magyarország kormányzója (államfő).

¹² *Csak szolgálati használatra!* 120.

¹³ A rendeletet idézi: Szakály Sándor, 1984.

te ki, hogy „...mindennemű politizálás szigorúan tilos”.¹⁴

A hivatásos tisztek körében megnyilvánuló politizálás a Teleki-¹⁵, majd Bethlen-kormány¹⁶ működése alatt jelentősen visszaszorult. A politika iránt érdeklődő, maguknak a napi- és pártpolitikában szerepet szánó hivatásos tisztek kiváltak a magyar királyi honvédség tényleges állományából és politikai, illetve közéleti szerepet vállaltak.¹⁷

A magyar királyi honvédség konszolidációja ellenére a politizálással kapcsolatban még az 1920-as évek elején is születtek honvédelmi miniszteri rendeletek. Csáky Károly gróf¹⁸, honvédelmi miniszter 1923. szeptember 7-én rendeletben lépett fel a titkos társaságokban, politikai pártokban szerepet vállalni kívánó, ott esetleg tagsággal bíró tisztekkel szemben. „A forradalmak után indokolt volt, hogy egyes tisztek (katonai tisztviselők) különböző hazafias irányú egyesületekbe, melyek nem titkosak – de belépés előtt eskü vagy fogadalom letételét kívánták – beléptek. Ma azonban, midőn már fegyelmezett hadseregünk van, az államrend szilárd alapokon nyugszik, a hadsereg fegyelme és a tisztikar egysége szempontjából sem engedhető meg, hogy tisztek (katonai tisztviselők) más egyesületeknek (társulatoknak) lehessenek tagjai, mint amelyekbe a belépést én engedélyezem, vagy hogy tisztek (tisztviselők) a szolgálati szabályzat I. részben előírt katonai eskün vagy vitézi eskün kívül más esküt vagy fogadalmat letegyenek.”¹⁹

A honvédelmi miniszter által hivatkozott Szolgálati Szabályzat I. Részben foglalt tiltást az 1931. május 19-én kelt Hadparancssal életbe léptetett új Szolgálati Szabályzat is átvette.²⁰

¹⁴ *Csak szolgálati használatra!* 128.

¹⁵ Teleki Pál, gróf széki (Budapest, 1879. nov. 1. – Budapest, 1941. ápr. 3.) jogász, egyetemi tanár, politikus. Első miniszterelnöksége (1920. júl. 19. – 1921. ápr. 14.) idején sokat tett a politizáló katonák és a különítmények visszaszorítása érdekében.

¹⁶ Bethlen István, gróf bethleni (Gernyeszeg, 1874. okt. 8. – Moszkva (?) 1946. okt. 5. (?) jogász, gazdász, politikus. Magyarország miniszterelnöke 1921. ápr. 14. – 1931. aug. 24. Nevéhez fűződik az 1. világháborúban vesztes és békediktátum által megcsonkított Magyarország konszolidálása.

¹⁷ A Nemzeti Hadseregből, illetve a magyar királyi honvédségből kivált egykori hivatásos tisztek közül a legismertebbek: Gömbös Gyula, Görgey József, Kozma Miklós. Mind a hárman jelentős politikai szerepet vittek a két világháború közötti Magyarország történetében.

¹⁸ Csáky Károly, gróf kőrösszeghi és adorjáni (Szepesmindszent, 1873. ápr. 10. – Budapest, 1945. ápr. 30.) hivatásos katonatiszt, ezredes. 1919. jan. 1-jével nyugállományba helyezték. 1923. jún. 28. és 1929. okt. 10. között honvédelmi miniszter. 1923. jún. 28-ával szolgálaton kívüli viszonyban tábornok, 1924. aug. 18-ával szolgálaton kívüli viszonyban altábornagy és 1927. ápr. 29-ével szolgálaton kívüli viszonyban lovassági tábornok.

¹⁹ Idézi: Szakály Sándor, 1984.

²⁰ *Szolg. Szab.*

Ezen Szolgálati Szabályzat, amely gyakorlatilag kisebb kiegészítésekkel, módosításokkal 1945. májusáig meghatározta a magyar királyi honvédség tagjainak tevékenységét a 8. paragrafus 51. pontjában a politikai tevékenységgel kapcsolatban a következőképpen fogalmazott: „Tényleges állományú honvédeknek semmiképpen és semmiféle minőségben nem szabad politikai egyesületekben résztvenniük. Mindegy, hogy ezek az egyesületek a kormányhatóság által jóváhagyott vagy láttamozott alapszabály jogán, vagy anélkül működnek-e.”²¹

Ugyanezen szabályzat 54. pontja további szigorú tiltásokat fogalmazott meg, nevezetesen a következőt: „A honvédség tényleges egyénei – a hivatalból kirendelteteket és a szolgálati okból megjelenteket kivéve – nyilvános vagy zártkörű politikai színezetű gyülekezetekben, avagy bármiféle tüntetésben, se egyenruhában, se polgári öltözetben nem vehetnek részt, sőt ilyennek nézői se lehetnek.”²²

A Szolgálati Szabályzat I. részben, illetve a különböző rendeletekben, parancsokban megfogalmazott tiltásoknak a magyar királyi honvédség tisztikarának tagjai alapvetően eleget tettek. Akik politikai nézeteket hangoztattak, pártpolitikai tevékenységbe fogtak, rövid úton kikerültek a tényleges állományból. Ennek a legismertebb példája Szálasi Ferenc vezérkari őrnagy 1930-as évekbeli kiválása a honvédségből.²³

Szálasi Ferenc nyugállományba került s mint nyugállományú tiszt hozott létre, irányított különböző nemzetszocialista irányultságú politikai pártokat. Szálasi, aki jól ismerte a honvédséget, illetve annak tisztikarát igyekezett az általa irányított politikai erők révén befolyásra szert tenni a honvédségben. Ebben a tevékenységében számos, a tényleges szolgálatból kivált és politikai pályára lépett egykori honvéd-, illetve csendőrtiszt támogatta.²⁴

Az államfő és a magyar királyi honvédség mindenkori vezetői²⁵ azonban nem nézték jó szemmel ezeket a kísérleteket, és minden rendelkezésre álló eszközzel felléptek a honvédség pártpolitikától való távoltartása érdekében.

²¹ *Szolg. Szab.* 29-30.

²² *Szolg. Szab.* 32.

²³ Szálasi Ferenc (Kassa, 1897. jan. 6. – Budapest, 1946. márc. 12.), hivatásos katonatiszt, vezérkari őrnagy. 1935-ben kivált a magyar királyi honvédségből és politikai tevékenységet folytatott. A Nemzeti Akarat Párt létrehozója és vezetője, majd később a Nyilaskeresztes Párt - Hungarista mozgalom vezetője. 1944. okt. 16-ától miniszterelnök, illetve Nemzetvezető. 1938. júl. 6-a és 1940. szept. 22-e között fegyházbüntetését töltötte. (3 év). A Budapesti Ítéltábla államellenes cselekmények miatt ítélte el.

²⁴ Ruzskey Jenőt, illetve Baky Lászlót említhetjük elsősorban.

²⁵ A honvédelmi miniszter, a Honvédség Főparancsnoka és a Honvéd Vezérkar főnöke.

A különböző nemzetiszocialista, illetve hungarista, nyilas mozgalmak megerősödésének az időszakában a Honvédség Főparancsnoka²⁶ – aki a honvédség tisztikarának fegyelmi- és becsületügyeiért is felelt – az államfői szándéknak megfelelően 1938. április 22-én Bizalmas tisztiparancsban foglalkozott a tisztikart ért jobboldali politikai kísérletről. Parancsában határozottan leszögezte, hogy „A Kormányzó Úr ő Főméltósága magas szándékának megfelelően (...) a tisztikar tudomására adom és elrendelem, hogy a jövőben mindazon tisztek és egyéb tényleges állományú katonai egyének ellen, akik bármily politikai, vagy politikai színezetű tevékenységet fejtenek ki, akik alárendeltjeik politikai, vagy politikai jellegű tevékenységét – elnézik, az ellen azonnal teljes eréllyel fel nem lépnek és arról előjárójuknak haladék nélkül jelentést nem tesznek, akik politikai tárgyú híreket akár katonai, akár polgári körben terjesztenek, vagy alárendeltjeik részéről ilyen hírek terjesztését megtorlás és jelentéstétel nélkül eltűrik, a katonai bűnvádi eljárás, az esküvel vállalt kötelességek és a Szolgálati Szabályzat általános rendelkezéseinek megsértéséért azonnal folyamatba teendő.

Az így meginduló bűnvádi eljárás eredményétől függetlenül fenntartom magamnak (a jogot – Sz. S.), hogy a vétkesekkel szemben a büntetőjogi következmények mellett magasabb helyen minden további katonai következtetés levonását is javaslatba hozzam.”²⁷

Hasonló határozottság volt érezhető a Honvéd Vezérkar főnöke szolgálati állásban történt 1938. szeptember 29-ei váltást követően a Honvéd Vezérkar új főnöke, Werth Henrik nyugállományból ténylegesített altábornagy – kinevezésekor egyidejűleg gyalogsági tábornokká nevezte ki az államfő²⁸ – részéről is.

Hardy Kálmán emlékiratainak tanúsága szerint Werth kinevezését az is motiválta, hogy az államfő abban reménykedett, miszerint Werth a honvédségben fejét felütő politizálást, illetve a honvédség irányába megnyilvánuló politikai útkeresést” letöri.²⁹

²⁶ Az adott időszakban a Honvédség Főparancsnoka vitéz Sónyi (1934. okt. 26-ig Solarcz) Hugó (Wolkersdorf, /Ausztia/, 1883. márc. 2. – Ratingen, NSZK, 1958. jún. 3.) gyalogsági tábornok volt. Ezen beosztását 1936. szept. 5. és 1940. márc. 3. között töltötte be. Katonai pályafutására vonatkozóan részletesebben ld. Szakály Sándor, 2003. 315-316.

²⁷ Csak szolgálati használatra! 458.

²⁸ Werth Henrik (Rezsőháza, 1881. dec. 26. – Szovjetunió, 1952. máj. 28.) hivatásos katonatiszt, vezérezredes. 1938. szept. 29. és 1941. szept. 4. között a Honvéd Vezérkar főnöke. Katonai pályafutásának részletesebb adatait lásd: Szakály Sándor, 2003. 374. Működésének, tevékenységének elemzésére lásd: Dombrády Lóránd: *Werth Henrik, akiről nem beszéltünk*. Bp. 2005.

²⁹ Hardy Kálmán: Két világháború előtt és után, úgy ahogy én láttam. (Kézirat.) HL Tanulmánygyűjtemény. Hardy Kálmán dr. nemes (Pécs, 1892. máj. 5. – Columbia, 1980. jún. 21.) hivatásos haditengerész, majd honvédtiszt, altábornagy. Werthet közeli ismerte.

Werth a pártpolitikától távolálló katona erélyével lépett fel a politizálók-
kal szemben magára „haragítva” ezzel a szélsőjobboldali sajtót, illetve szélső-
jobboldali politikai erőket. Sajtóbéli támadások és személye ellen irányuló
röplapok jelentek meg a honvédség tisztjei körében.³⁰

Werthet sem a támadások, sem a röplapok nem tántorították el felfogásá-
tól. Úgy vélte, a Szolgálati Szabályzat, illetve a rendeletek, parancsok értelmé-
ben kell eljárnia, és mindennemű politikai tevékenység ellen fel kell lépnie.
Sem rendfokozat, sem korábbi érdem, sem beosztás nem adhatott mentséget.
Szigorát és hozzáállását igazolhatja a most közreadandó korabeli irat, melyen
a honvédelmi miniszternek³¹ tesz javaslatot Aday János alezredesnek, a tény-
leges szolgálatból történő eltávolítása.

FÜGGELÉK

BUDAPEST, 1940. DECEMBER 27.

WERTH HENRIK, A M. KIR. HONVÉD VEZÉRKAR FŐNÖKE ELŐTERJESZTÉSE VITÉZ
DÁLNOKFALVI BARTHA KÁROLY M. KIR. HONVÉDELMI MINISZTERHEZ

M. kir. honvéd vezérkar főnöke

66.644 szám.

eln. vkf. fbü.1940.

Aday János alez. ügye

M. kir. Honvédelmi Miniszter Urnak

8. oszt.

Budapest, 1940. évi december hó 27-én

Budapest

Amikor Werth pécsi 4. vegyesdandár parancsnoka volt (1931. szept. 1. – 1935. dec. 1.)
Hardy a vegyesdandár parancsnokságán teljesítette a vezérkari próbaszolgálatát. Werth
e személyes ismeretség okán is választotta maga mellé szárnysegédnek Hardyt 1940. nov.

1-jével. Hardy ezen beosztásában közelről ismert minden Werthtel kapcsolatos történet.
³⁰ A „Magyar Nemzeti Eszmény Szolgálat” aláírással ellátott és Munkács, 1939. jan. 6-án
kelteztet viselő röplap többek között Werth sváb származását és zsidóbarátságát kifogá-
solta. Összesen 12 pontban fogalmazta /fogalmazták meg annak készítője/készítői „kifo-
gásaikat” a Honvéd Vezérkar főnökével szemben. A röplapot lásd: HL HM Elnökség
A. 1939. I. tétel 22485.

³¹ A tényleges állományú honvédtisztek, tábornokok nyugállományba helyezését a honvé-
delmi miniszter kezdeményezhette az államfőnél. Werth ezért fogalmazta meg a honvé-
delmi miniszternek javaslatát. A honvédelmi miniszter ekkor vitéz dálnokfalvi Bartha
Károly (Budapest, 1884. jún. 18. – Linz /Ausztria/, 1964. nov. 22.) szolgálaton kívüli vi-
szonybeli tábornok. Miniszteri tisztét 1938. nov. 15-étől 1942. szept. 24-éig töltötte
be. Katonai pályafutásának részletesebb adatait lásd: Szakály Sándor, 2003. 44.

Aday János alezredesnek, a szófiai katonai attachénak, a tényleges szolgálatban való további meghagyását nem tartom kívánatosnak. Javasolom tehát a H.M. 1938. december 22-én kelt 93.508/Elnökség A-1938. számú rendelete alapján³² – előzetes felülvizsgálat nélkül – hivatalból történő nyugállományba helyezését.

Indoklás:

1939. év elején, mikor a m. kir. kormány a magyar nemzeti szocialista párt hungarista mozgalmát feloszlatta³³, a rendőrfőkapitányság politikai osztálya egy névjegyzéket bocsátott a H.M. rendelkezésére, amelyben a hungarista párt tagnévsorába felvett tisztek neveit közölte.³⁴ Ezek között a tisztek között volt Aday János – akkor még Adelmann – vk. őrnagy is. Igazoló jelentésében Aday alezredes akkor azt jelentette, hogy a hungarista pártnak tagja nem volt, fogadalmat nem tett, tagsági díjat nem fizetett és a párton belül tisztséget nem viselt. Jelentette még továbbá, hogy soha semmiféle pártnak tagja nem volt.

A m. kir. honvédség főparancsnoka azt a jelentést 1939. július 9-én kelt 56.702/el. hfp. fbü.1939. számú rendeletével tudomásul vette.³⁵

F. év október havában nevezett alezredes Budapestre történt érkezése után távbeszélőn felhívta Ruskay Jenőt³⁶, aki akkor ugyan rendfokozatának birtokában volt, de a magyar nemzeti szocialista párt vezetőségét már átvette.³⁷ A budapesti főkapitányság politikai osztályának bizalmas értesülése szerint Aday alezredes a Nyilaskeresztes Pártban történt előnyös változás fölötti örömének adott kifejezést.³⁸

³² A hivatkozott rendeletet a Hadtörténelmi Levéltár vonatkozó irategyüttesében nem sikerült előtalálni. A *Honvédségi Közlönyben* (Szabályrendeletek) nem került kihirdetésre.

³³ 1939. febr. 25-ei rendeletében a belügyminiszter betiltotta a Magyar Nemzetszocialista Párt – Hungarista Mozgalom, illetve a Hungarista Párt működését.

³⁴ A Hadtörténelmi Levéltár irategyüttesében nem sikerült a hivatkozott iratot előtalálni, de a szerző egy másolattal korábban már találkozott. Az iraton döntő többségben nyugállományú és tartalékos tisztek nevei (lakcímmel) szerepeltek s köztük néhány hivatásos tiszt is. A névjegyzék 1938. máj. 1. előtt készülhetett, hiszen Aday János azon naptól már alezredes és neve is Aday a korábbi születési név – Adelmann – helyett.

³⁵ A hivatkozott rendeletet a Hadtörténelmi Levéltár vonatkozó irategyüttesében nem sikerült előtalálni.

³⁶ Vitéz Ruskay (1928. okt. 31-ig Ranzenberger) Jenő (Budapest, 1887. jan. 1. – Budapest, 1946. jún. 22.) hivatásos katonatiszt. Legmagasabb rendfokozata címzetes vezérezredes. A jelzett időpontban nyugállományú altábornagy. Részletesebb katonai pályafutására vonatkozóan lásd: Szakály Sándor, 2003. 294.

³⁷ Ruskay Jenő az 1939. márc. 8-án megalakult Nyilaskeresztes Párt egyik vezetője ekkor. Nyugállományú altábornagyi rendfokozatáról kért lemondását 1940. nov. 14-én fogadták el. Lásd: *Honvédségi Közlöny* (Személyes ügyek) 1940. 38. szám (1940. nov. 23.) 470.

³⁸ Werth Henrik két eseményre utalhat. 1940. szept. 27-én egyesültek a különböző nyilas, nemzetiszocialista pártok a Nyilaskeresztes Pártban s a párt vezére Szálasi Ferenc lett. Ruskay Jenő a „tanácsszerv” tagja lett és a párt külügyek vezetője. Okt. 5-én Teleki Pál

Igazoló jelentésre utasítva Aday alezredes azt jelentette, hogy Ruszkayhoz 11 évi bensőséges viszony fűzi, magánügyben hívta távbeszélőn fel. Jelentése szerint biztos tudatában volt annak, hogy a beszélgetést a főkapitányság politikai osztálya lehallgatja és már ez okból is kizártnak minősíti azt a lehetőséget, hogy Ruszkayval pártpolitikai kérdéseket tárgyalt volna.

Aday Jánosnak ezt a jelentését nem fogadtam el, mert magából a jelentésből is meg kellett állapítanom, hogy a politikai rendőrségnek megvan a helyes alapja. Aday alezredes vk. testületbeli tiszt volt, hosszú időn keresztül a 2. vkf. osztályba volt beosztva és jelenleg Szófiában katonai attaché. Ezeknek a körülményeknek alapján joggal megkövetelhető tőle, hogy eljárásában nemcsak nagyobb körültekintést tanúsítson, de azt is, hogy magatartása egyenesen példaadó legyen.

Aday alezredes az összes tisztek pártpolitikai ténykedését tárgyaló parancsokat ismeri, tudja azt is, hogy a közelmúltban egy vk. ezredes³⁹, aki egy szélsőséges politikai párt vezetőjével érintkezett, hivatalból nyugállományba helyeztetett, tehát nem lehet mentségül tőle azt elfogadom, hogy a politikai pártvezetővel való érintkezése csak régi ismeretségi viszonyon alapult.

Nevezett jelenlegi magatartásának következtében kénytelen vagyok feltételezni azt is, hogy a bevezetésben említett 1939. évi rendőrségi jelentésnek, hogy a hungarista Pártnak tényleg tagja, megfelelő alapja volt és hogy hivatali elődöm⁴⁰ Aday alezredes akkori igazoló jelentésében foglaltakat csakis azért fogadta el, mert a rendőrség által rendelkezésre bocsátott tagnévsoron kívül más adat rendelkezésére nem állott.

Aday János alezredes egy szélsőséges párt politikai vezetőjével való érintkezésével most már másodszor keltette azt a látszatot, hogy maga is pártpolitikával foglalkozik és ezzel az eljárásával bizonyosságát adta annak, hogy nem tud vagy nem akar a tisztikar felfogásába és a m. kir. honvédség fegyelmébe beilleszkedni és látszólag nem rendelkezik azokkal az erkölcsi tulajdonságok-

miniszterelnök fogadta Szálasi Ferencet és Ruszkay Jenőt, mint a legnagyobb ellenzéki párt vezetőit.

³⁹ A Werth Henrik által név nélkül hivatkozott vezérkari ezredes Denk-Doroszlai (1921. okt. 8-ig Denk) Árpád (Fiume, 1896. ápr. 10. – München /NSzK/, 1946. febr. 10.) lehetett, akit 1940. okt. 29-én mentettek fel a HM 3/c osztály vezetői beosztása alól és 1940. dec. 1-jével nyugállományba helyezték. Az életútjára és katonai pályafutására vonatkozó részletesebb adatokat lásd: Szakály Sándor, 2003. 79-80

⁴⁰ Werth Henrik hivatali elődje vitéz Keresztes-Fischer (1930. febr. 7-ig Fischer) Lajos altábornagy volt. Keresztes Fischer Lajos 1938. máj. 24. és 1938. szept. 29- között töltötte be a Honvéd Vezérkar főnöke szolgálati állást. Katonai pályafutásának részletesebb adatait lásd: Szakály Sándor, 2003. 170.

kal, amelyeket különösen egy magasabb képesítésű tiszttől megkövetelni kötelességem, de egyben okot adott annak a felvetésére is, hogy a környezetére a jövőben, nem kívánatos befolyást fog gyakorolni, kérem tehát nevezettinek a tényleges szolgálatból való mihamarabbi eltávolítására az intézkedést megtenni.⁴¹

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

Csak szolgálati használatra! *Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg-történetéhez 1919–1938.* Bp., 1968. Zrínyi Katonai Kiadó

Eln. elnöki

fbü. Fegyelmi é becsületügyi

hfp. a Honvédség Főparancsnoka

HL Hadtörténelmi Levéltár, Budapest

HM Honvédelmi Minisztérium

m. kir. magyar királyi

Szakály Sándor, 1984. SZAKÁLY SÁNDOR: Politizáló hadsereg? A honvédség főparancsnoka a tisztikarról, 1936-ban. *História*, 1984. 5-6. szám.

Szakály Sándor, 2003. Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945.* Lexikon és Adattár. Bp., 2003. Ister Kiadó.

Szolg. Szab. *Szolgálati Szabályzat a m. kir. honvédség számára Első rész.* Bp. 1931. A m. kir. honvédelmi minisztérium kiadványa. (A-32, a.)

vk. vezérkari

vkf. A Honvéd Vezérkar főnöke

⁴¹ Werth „kérése” gyors elintézését nyert. Az 1940. dec. 27-én keltezett és saját kézalírásával ellátott iratot 1941. jan. 4-én iktatták a Honvédelmi Minisztérium 8. osztályán 1523/el. 8.-1941. szám alatt. A nyugállományba helyezésre vonatkozó Legfelsőbb Elhatározás 1941. jan. 21-én született meg és került kihirdetésre a Honvédségi Közlöny (Személyes ügyek) 1941. évi 6. számában (1941. febr. 10.) 77. Érdekes adalék még a döntésekhez, hogy a szófiai és ankarai katonai attaséi beosztásából történő felmentésre – 1941. febr. 1-jei hatállyal – az előzetes hozzájárulást – szintén Legfelsőbb Elhatározás – 1940. dec. 7-én adta meg az államfő.